

A „nagyszerű halál”, és ami utána jött

Süli Attila: Mikó Mihály visszaemlékezése a szabadságharc csíkszéki végnapjairól és bujdosásáról. F&F International Kiadó, Gyergyószentmiklós, 2019. 208 oldal

Az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc egy nemzedék meghatározó élménye volt, így közel annyi napló, illetve visszaemlékezés maradt fent vele kapcsolatban, mint az azt megelőző évszázadokból összesen. Köszönhető volt ez egyrészt annak, hogy az írni-olvasni tudó emberek száma már elég jelentős volt; másrészt pedig annak is, hogy a „nagy év” társadalmi megítélése az ország aktuális helyzetétől függetlenül kezdettől pozitív volt, így aki csak tehetett, igyekezett megörökíteni az emlékeit. A 170. évforduló kapcsán ezekből az írásokból jó néhányat kiadtak; ezek egyike Mikó Mihály csíkszéki kormánybiztos naplója, amelyet Süli Attila, Erdély 1848–1849-es történetének jeles kutatója rendezett sajtó alá, illetve látott el bevezető tanulmánnyal.

Ahogy a kötet előszavát jegyző Hermann Róbert, a korszak ismert szakértője is megjegyzi, az 1848–1849-es időszakra vonatkozó memoárirodalom hatalmas, és ennek eddig csak egy része látott napvilágot nyomtatásban. Pedig az egyszerű polgároktól és parasztoktól a csatatereken küzdő honvédek és tisztiken át egészen az eseményekre legnagyobb befolyást gyakorló politikusokig, illetve hadvezérekig sokan írtak naplót vagy visszaemlékezést. Ezek egy része utóbb „javításra került”, amikor az adott szerző már „érettebb fővel” vagy a korszaknak hódolva igyekezett saját korábbi tetteit megszépíteni, a „nagy emberekhez” való kapcsolatát kidomborítani, vagy utólag „a múlt prófétájaként” olyan későbbi történéseket is előre látni, amelyekről az adott időszakban igazából fogalma sem volt. E szempontokból nézve az alább bemutatott napló külön érdeme, hogy szinte az eseményekkel egy

időben született, és szerzője a nagyszerű küzdelem bukása után sem ragadtatta el magát annyira, hogy kortársai zöméhez hasonlóan igaztalan vádakot fogalmazzon meg.

A naplót felvezető tanulmányban Süli Attila röviden összefoglalja írójának, Mikó Mihálynak a pályafutását. Oroszfáji Mikó Mihály 1817. szeptember 29-én született Gyergyóalfaluban egy római katolikus vallású, székely köznemesi, középirtokos család sarjaként. Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, 1828-ban Gyergyószentmiklóson fejezte be. A gimnáziumot Csíksomlyón, a ferences rendnél végezte, majd 1834-ben a kolozsvári királyi líceumban tanult tovább 1837-ig. Két év gyakorlat után 1839-ben Marosvásárhelyen sikeres ügyvédi vizsgát tett, és praktizálni kezdett. Kortársai közül hamar kitűnt képességeivel, illetve reformer hozzáállásával; így 1839-ben előbb Csíkszék jegyzője, 1840-ben pedig Gyergyóalszék alkirálybírója lett. Mind az 1841-es, mind az 1846–1847-es kolozsvári országgyűlésre követték választották, ahol a reformellenzék soraiban küzdött; fő célkitűzése a székelységet elnyomó cs. kir. határőri rendszer felszámolása volt.

Az 1848-as márciusi forradalmat örömmel fogadta, és sokat tett Csíkszékben azért, hogy az eseményekre zömmel rossz szemmel tekintő cs. kir. határőr tisztikar fellépése ellenére a szék lakossága azonosuljon a változásokkal. Az április 12–13-án Csíksomlyón tartott székgyűlésen ismét követte választották az erdélyi országgyűlésre, ahol a Magyarországgal való unióért, a polgári alkotmányosság bevezetéséért, illetve a határőri rendszer eltörléséért szállt síkra. Az egyesülés után, június 15-én a szék közfelkiáltással választotta meg egyik képviselőjévé a Pesten tartandó népképviselési országgyűlésen. Ezt követően Mikó a fővárosba utazott, ahol a július elején megnyíló országgyűlés egyik legaktívabb képviselője lett. Tagja volt az ún.

Unió-bizottságnak, kiegyezésre törekedett az erdélyi szász, illetve román nemzetiségekkel, küzdött a határőri rendszer eltörléséért (ezt szeptember 19-én az országgyűlés megszavazta, de a kialakuló válsághelyzet miatt a határozat végül nem lépett életbe), a szavazásokkor pedig többnyire a kormányt támogatta.

Az Erdélyben növekvő nemzetiségi feszültségek miatt gróf Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. szeptember 20-án Mikót Csíkszereda, illetve a Csíkszék kormánybiztosává nevezte ki. Mikó október elejétől kapcsolódott be a szék önvédelmébe, részt vett az október 16–18-i agyagfalvi székely népgyűlésen, ahol a mérsékelt álláspont híve volt. A polgárháború kitörése, majd a székely tábor november 5-i marosvásárhelyi veresége után tovább szervezte a Csíkszék önvédelmét, de végül az erőviszonyok miatt elfogadta a cs. kir. haderő, illetve a szék katonai vezetése által szorgalmazott december 3-i, oláhfalui egyezséget. Ezzel Csík elkerülte a megszállást, de cserébe hűségesküt tett a császárra, szakított a magyar kormányzattal, és nem csatlakozott Háromszék önvédelmi harcához. Az e miatt belső emigrációba vonuló Mikó 1849. január második felétől lépett újra a cselekvés terére, amikor a hadihelyzet fordultával a szék felszabadult a helyi cs. kir. szervek elnyomása alól. A kormánybiztos 1849. február elejétől egészen július közepéig állt Csíkszék élén, végrehajtotta a kormányzat utasításait, és nagy szerepe volt abban, hogy a terület jelentős számú honvéddel, illetve hadianyaggal látta el az erdélyi magyar hadsereget.

Az 1849. nyári orosz intervenció után József Bem altábornagy a Székelyföldet ostromállapotba helyezte, így a polgári hatóságok a katonai szervek irányítása alá kerültek. Mikó ezért megbízatásáról lemondott, majd az

ügyek átadása után július 25-én indult el, hogy képviselőként újra az országgyűlés munkájában vegyen részt. Az összeomlás miatt azonban csak Nagyváradig jutott, majd a vereségek hírére álnéven bujkálni kezdett ismerős családoknál. Jó egy évnyi rejtőzködés után, az 1850 nyarán bekövetkező első amnesztiák nyomán ez év augusztus 16-án Marosvásárhelyen jelentkezett a cs. kir. hatóságoknál, amelyek ügyét a pesti cs. kir. hadbírószág elé utalták. Mikó pere igencsak elhúzódott, és végül csak 1851. október 24-én született meg az elsőfokú ítélet, amely felégárlásért kötél általi halált és teljes vagyonelkobzást tartalmazott. Ezt azonban másodfokon az uralkodói kegyelem 1852. április 10-én négy év várfogságra enyhítette; az ítélet hivatalos kihirdetésére 1852. május 5-én került sor. Büntetését Mikó végül Josefstadtnban töltötte le; 1856. május 4-én amnesztiával szabadult. Ezt követően a cs. kir. rendőrség megfigyelte; egy alkalommal fél évig vizsgálati fogságban is volt. Még 1857-ben megnősült, házasságából négy gyermek született.

Az abszolutizmus enyhülésével 1861-ben Csíkszék alkirálybírója lett, de a provizórium bevezetése után lemondott. Mind 1863-ban, mind 1865-ben követte választották a kolozsvári országgyűlésre, de annak törvényességét nem ismerte el, így azon nem vett részt. A kiegyezés előkészítésére 1866-ban képviselővé választották a pesti országgyűlésbe, ahol a 67-es Unió-bizottság és a Deák-párt tagja lett. 1867 júniusában a Csíkszék főkirálybírójává nevezték ki, így a képviselőségről lemondott. 1874-től Csík vármegye főispánja volt. Kortársai megbecsülésétől övezve 1881. február 21-én (más forrás szerint 25-én) hunyt el, és Gyergyóalfaluban temették el.¹

¹ Az életrajzra még lásd: Egyed Ákos: *Mikó Mihály, oroszféjje*. In: Pálmány Béla (szerk.): *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*. Budapest, 2002. 569–571.; a hadbíróági perre és az

ítéletre pedig HM HIM Hadtörténelmi Levéltár. IV. 7. Cs. kir. pesti hadbírószág 1852-6/97. (Mikó Mihály pere).

Maga a kötet kétharmadát kitevő napló jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában található, összesen 176 kisméretű oldal terjedelemben.² Sajnos, egyes részei (összesen nagyjából 30 oldal) hiányoznak, Mikó diszkréciója miatt pedig egyes személyek nem azonosíthatók, de ennek ellenére az események aránylag jól követhetők. A kézirat feljegyzései korhűek, de azt maga a szerző saját bevallása szerint csak pesti tartózkodása alatt, 1851 nyarán dolgozta össze, és ekkor már néhol széljegyzetekkel és megjegyzésekkel is ellátta. Saját bevallása szerint nem a nagyközönségnek, hanem saját maga okulására, illetve családja számára írta, arra az esetre, ha bujdosása alatt odaveszne. Így remélte, hogy sikerül olyan munkát hagynia maga után, amelyből szerettei megismerhetik élete ezen időszakát.

A napló általános korfestéssel indul, amelyben Mikó szemléletesen bemutatja, hogyan fordultak a diadalmas márciusi napok ádáz polgárháborúba, amit különösen Erdély szenvedett meg nagyon. Noha dátum szerint 1849. július 24-vel veszi fel a történések fonalát, igazából az 1849. június 17–21. között bekövetkező erdélyi orosz intervencióval kezdődik a munka, és az író ismét csak érzékletesen ábrázolja a hadműveletekről érkező hírek és ellenhírek, a vélt sikerek, majd a valódi vereségek okozta káoszt, mely a lakosság körében egyre nagyobb zavart, majd pánikot keltett. Noha a viszonyok között Mikó igyekezett továbbra is helytállni, végül Bem július 3-i, majd Gál Sándor ezredes július 10-i, ostromállapotot elrendelő intézkedései miatt működési köre lényegében megszűnt, és a polgári szervek önállóságára mindig is kényesen ügyelő kormánybiztos végül a lemondás és az elszámolás beadása után a Magyarországra való távozás mellett döntött. Július 25-én indulva Csíkszeredáról

Gyergyóalfalun, majd Kolozsváron keresztül augusztus elején érkezett meg Nagyváradra, ám a magyar hadsereg augusztus 2-i debreceni veresége miatt tovább már nem tudott jutni; így augusztus 3-tól álnéven, külsejét és ruházatát teljesen megváltoztatva kezdett bujkálni a közeli Bihardiószegen egy ismerőse rokonainál. Mikó szemléletesen írja le a korabeli viszonyokat, a vidéki lakosság életét és befogadót, de egyben kíváncsi, minden idegennel kapcsolatban érdeklődő, viszont a cs. kir. hatóságokkal szemben „összezáró” viselkedését. A romantika korának szülőtteként az író nagyon megviselte a nagy küzdelem bukása: szentimentalizmusa a nemzet-halál víziójában, rémálmokban, teljes elcsüggedésben mutatkozott meg, amelyet csak az írás, a háziaknál végzett értelmes munka, illetve persze a hölgytársaság tudott oldani. Noha a cs. kir. szervek megtorló akcióiról, a kompromittált személyek befogásáról és a vagyonelkobzásokról számos hír érkezett, mégis annyira elterjedt a várható amnesztia reménye, hogy hősünk szeptember 29–30-án maga jelentkezett Nagyváradon gróf Zichy Ferenc cs. kir. biztosnál „biztosító levélért”. Az október 6-val induló kivégzésekről tudomást szerezve azonban mégis jobbnak látta ismét illegalitásba vonulni, majd november közepétől 1850. január közepéig betegen Nagyváradon rejtőzködött. Ezt követően az év áprilisáig ismét Bihardiószegen bujkált, majd köröztetésének hírére előbb a Szabolcs vármegyei Szakolyban húzódott meg, ahol bújtatói, a Gulácsyak a helyi szolgabíróhoz is beajánlották írónak és tanítónak. Az itteni munka hősünket teljesen lekötötte; a hivatalos ügyintézés során még az is előfordult vele, hogy saját magát kellett köröztetnie. Júniusban aztán rokonai segítségével előbb ismét Bihardiószegre, majd Debrecenen és Kassán keresztül a felvidéki Ránk fürdőhelyre ment,

² A mű első 18 oldala (a csíkszéki történések a szabadságharc vereségéig) korábban már megjelent nyomtatásban. In: Pál-Antal Sándor (s. a. r.): *Csíkszék az 1848-49-es forradal-*

om és szabadságharc idején. Korabeli források. Csíkszereda, 2017. 350–353.

ahol sikeresen vegyült el a pihenésre és felüdülésre vágyó honfitársai között. Itt több lovagias ügybe is sikerült belekeverednie, mivel a hölgytársaságot továbbra sem vette meg. Noha többször felmerült benne, hogy emigrál, ezt végül elvetette, és az 1850. júniusi első amnesztiák után végül is úgy döntött, hogy feladja magát. Július 20-án indulva Szobráncon és Ungváron, majd Debrecenen át előbb visszatért Bihardiószegre, majd Kolozsváron keresztül utazva augusztus 16-án Marosvásárhelyen jelentkezett a cs. kir. hatóságoknál. Pestre utasították, ahová augusztus 25-én érkezett meg. Augusztus 26-án jelentette magát a cs. kir. hadbírósnál, ahol benyújtotta védelmét; szeptember 5–7. között pedig kihallgatták. A per alatt nem bőrtönözték be: szabadon mozoghatott Pesten, csak nem hagyhatta el a várost. A megtorlás első, véres hullámának lezárulásával a további vizsgálatok és perek eléggé elhúzódtak: hősünk ügyében is csak 1851. október 24-én hozták meg az elsőfokú ítéletet, amit aztán jóváhagyásra terjesztettek fel Bécsbe. Az ügy lezárulásáról a napló már nem tájékoztat, utolsó bejegyzése november 17-hez köthető. Ez az időszak kínosan hosszú nyúlt Mikó számára: a szállás drága volt, a hírek bizonytalanok, sorstársai hasonló kétségekkel küzdöttek; ráadásul tervezett házassága is kútba esett egy korábbi ránci „lovagias kaland” következményeként. Végül (nyilván a halálos ítélet hatására) elkészítette végrendeletét, és költségkimutatást készített, amelyből kiderült, hogy az egy évnyi bujkálása kevesebb pénzbe került, mint a hadbírósi per és az ítéletre való várakozás a fővárosban. Hát igen: a „férfias helyállás” már akkor sem volt olcsó...

A színvonalas kiállítású kötetet név- és helynévmutató, bibliográfiának is beillő rövidítésjegyzék, valamint igényes képmelléklet zárja.

A kiadványban, mint minden munkában, előfordulnak betű- és nyomdahibák, valamint elírások és tévesztések is. Mégis a legfeltűnőbb az a sietség, mondhatni kapkodás, amely Süli Attila utóbbi műveit egyre inkább

jellemzi. Ez már a címadásnál is megmutatkozik, hiszen az csak a szabadságharc végére, illetve a bujdosásra utal; a jó tizenhat hónapos, érzékletesen bemutatott hadbírósi vizsgálat alatti időszakra nem. Szintén csak ezzel magyarázható a bevezető tanulmány több téves megállapítása is: Mikó gyergyószéki alkirálybíróvá választását 1848-ra teszi 1840 helyett (9. old.); bujdosását 1852-ig tolja ki (60. old.), miközben a naplóból kiderül, hogy a kormánybiztos már 1850. augusztus 16-án feladta magát (156. old.); ítéletével kapcsolatban csak a négy év várfogságot említi (61. old.), noha az elsőfokon kötél általi halálra és teljes vagyonekbobzára szolt; valamint 1867-ben Marosszék főkirálybírójaként nevezi meg (66. old.), noha Mikó valójában Csíkszékben lett az. Hasonlóképpen: az agyagfalvi székely nemzetgyűlés 1848. október 16-tól 18-ig, és nem 20-ig tartott (22. old.), míg Bem 1849. január 13-án és nem 12-én vonult be Marosvásárhelyre (46. old.).

Szintén problémák vannak a napló közlésével és jegyzetelésével is. A cári orosz csapatok a Borgói-szoroson 1849. június 17-én és nem 21-én törtek be (70. old. 213. lj.). A naplóban az 1849. július 6. után szereplő csatavesztés egyértelműen a július 5-i epres-tetői–sepsiszentgyörgyi ütközetre utal; a Süli által említett, a július 2-i kökös–uzoni ütközet inkább magyar sikernek számít (74. old. 234. lj.). A szövegben a „prima furia” inkább „első haragnak” értendő, nem pedig „első olyan embernek, aki a helyére pályázik” (75. old. 240. lj.). Bem a Háromszékről előbb kiszorította a cs. kir., illetve az orosz csapatokat 1849. július 20–21-én, és csak ezután tört be Moldvába július 23-án, nem fordítva (76. old. 246., 247. lj.). Bem erőket elaprózó hadvezetését illetően Süli megjegyzésével szemben Mikó kritikája helytálló: noha az erdélyi hadsereg valóban komoly felszerelési problémákkal küszködött, és sok újonccal is rendelkezett, ám amikor sikerült egyenlő vagy az ellenséget számban meghaladó csapatokat felsorakoztatni a csataterén, sem a cs. kir., sem az orosz haderő nem bizonyult legyőzhetetlennek (76. old. 252. lj.). Mivel

korábban (117. old.) 1850. április 29-ről szól egy diószegi bejegyzés, a Szakolyba történő utazás, majd az írnokei-tanítói állás elfoglalása aligha eshetett március 10-re, a helyes dátum valószínűleg május 10. (127. old.). A szövegben említett „abocé” értelmezése helyesen „ABC”, nem pedig „abonnement, bérleti szerződés” (128. old. 507. lj.). A „conceptus” értelmezése helyesen „fogalmazvány” nemcsak az első, hanem a hetedik sorban is (129. old. 512., 518. lj.).

A bibliográfiában hiába keressük a „Csikány 2015” jegyzet feloldását (39. old. 111. lj., 188. old.).³ A képmellékletben a „Honvéd altiszt” című kép valójában „Honvéd törzstiszt” (199. old.). A tartalomjegyzékben a „Forrásközlés” két fejezetnek is egyaránt a címe (66., 68. old.), ami zavaró. Végezetül számos nyelvhelyességi probléma (egyezte-

tés, központosítás, elválasztás), valamint következetlenség (például: 1. [Székely] határőrezred–1. [székely] határőrezred; alkirálybíró–királybíró; császári királyi–császári–királyi) is rontja a mű értékét.

A hibákért egyértelműen kár; ezeket némi odafigyeléssel és időráfordítással ki lehetett volna küszöbölni. Azonban a fenti megjegyzéseket leszámítva a recenzens csak ajánlani tudja ezt a munkát mindenkinek, aki közelebbről szeretné megismerni a szabadságharc végnapjainak viszonyait, a bujkálás nehézségeit és a korabeli Magyarország vidéki életét az abszolutizmus kezdeti időszakában egy kortárs elbeszélése alapján.

KEMÉNY KRISZTIÁN

---

³ Feloldása: Csikány Tamás: *Kisháború a Háromszéken 1848. december*. Barót, 2015.